

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Be-reshit

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1836 oder 1837]

אכ אריו

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8807

כא (א) דער עוינע בעראַכט-
טע שרה, וויא ער נע-
שפראַכען, דער עוינע ליעם
דער שרה נעשעהען, וויא ער
צונעוואַנט האַטטע. (ב) זיא
וואַרד נעמליך שוואַננער, אינד
געכאַר דעם אברהם איינען
זאָהן אין זיינעם אַלטער, צום
צייטפונקטע, דען גאַטט בע-
שטימט האַטטע. (ג) אברהם
גאַנטט דען זאָהן, דער איהם
געכאַרען וואַרדען, דען איהם
נעמליך שרה געכאַרען האַט-
טע

אברהם: **ס כא** (א) **ויהוה**
פקד את שרה כאשר אמר ויעש
יהוה לשרה כאשר דבר: (ב) **ותהר**
ותלד שרה לאברהם בן לזקניו
למועד אשר דבר אתו אלהים:
(ג) ויקרא אברהם את שם בנו
הגולד לו אשר ילדה לו שרה

יצחק

תרגום אונקלוס

רשי

כא (א) ויה' פקד את שרה וגו'. סמך
פרשה זו ללמדך שכל המבקש
רחמים על חבירו והוא לריד לאותו דבר
הוא נענה תחילה שאל' ויתפלל וגו' וסמך
ליה ויה' פקד את שרה שפקדה כבר קודם
שרפא את אבימלך: פקד את שרה.
בהריון: כאשר דבר. בלידה ומה היא
אמירה והיכן הוא דבור. אמירה ויאמר
אלהים לכל שרה אשחק וגו'. דבור היה

כא (א) ויי דכיר יח שרה כמא די אמר
ועבד יי לשרה כמא די מלייל:
(ב) ועדיאח וילידת שרה לאברהם בר
לסבחהי לזמנא די מלייל יחיה יי: (ג) וקרא
אברהם יח שום בריה דאיתיליד ליה די
ילידת

דבר ה' אל אברהם בביתו כיון הנחמים שם נאמר לא יירשך זה וגו' והניח היורש משרה: ויעשה ה'
לשרה כאשר דבר. לאברה': (ב) למועד אשר דבר אתו. דמלל יתיה את המועד דבר וקבע בשאמר
לו למועד אשון אליך שרט לו שריטה בותל אמר לו כשחניע חמה לשריטה זו בשנה האחרת
תלד

באר

יכלו להמלט, כי עלירת רחם הוא (ר"ל במקום שלא במוט בעד), שלא תהר כדרך וה' סגר
רחמה (שמאל ח' א' ה'), אכל עלירה בעד הרחם הוא שלא תלד בלשין גדר בעדי ולא אכל
(איכה ג' ז'), ועמדה שרה בביתו ימים ולא שב אבימלך מדרבו כי לא הבין עד שאל אליו
האלהים בחלום והודיעו, ולא פי' הכתוב חולי אבימלך והוכיבו ברמו דרך מוסר וכבוד לשרה עב"ל:

כא (א) ויה' פקד וגו', אין סקידה אלא לשון זכירה והשגחה על הנפקד, כמו פקד יפקד
אלהים אתכם (בראשית ג' כ"ה), פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם (שמות ג' י"ז),
ויפקד שמעון את אשתו בנדי עזים (שופטים ט"ו א'), אף כאן וה' זכר את שרה ויעשה לה
כאשר דבר, וכן הלשון בכל העקרונות היולדות, כרחל וזכר אלהים את רחל (בראשית ל' כ"ב),
ובמה וזכרה ה' (שמאל ח' א' י"ט) וכן אמרו פקדנות הרי הן כזכרונות הרמב"ן, ועיין מה
שהארכתי בענין שרש פקד בחז"ל פ' במדבר: (ב) לזקניו, בימי זקנתו, ויראה לי כי שם
זקונים תאר אל הימים ימי הזקנים ולכן לא ינח משנו יסוד לעולם כמו נעורים שנמלא את
ימי נעוריה (יחזקאל כ"ג י"ט) גם נמלא החצר לכדו ויוגן המחוקק מענינו כמו אל בית אביה
בנעוריה (ויקרא כ"ג י"ג), וכן זקנים ענינו ימי זקונים, עם שלא נמלא במקרא עם המחוקק:
למועד אשר דבר אהו, אהו שם על המועד וכן מרגם אנקלוס וי"ג ע, וכן סי' רש"י את
המועד

וירא כא

יִצְחָק: (ו) וַיִּמַּל אַבְרָהָם אֶת־
יִצְחָק בְּנֹו בֶן־שְׁמֹנֶת יָמִים כַּאֲשֶׁר
צִוָּה אֱתוֹ אֱלֹהִים: * (ז) וַאֲבָרָהָם
בֶּן־מֵאֵת שָׁנָה בְּהוֹלֵד לוֹ אֶת־יִצְחָק
בְּנֹו: (ח) וְהֵאמֵר שָׂרָה צִחָק עָשָׂה
לִי אֱלֹהִים כָּל־הַשְּׁמַע יִצְחָק־לִי:
(ט) וְהֵאמֵר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם

וירא

הרגום אשכנזי קנא

טע, יצחק. (ו) אברהם בעי-
שניטט וינען זאָהן יצחק, דאָ
ער צכט טאנע אלט וואָך,
וויא איהם נאָטט געבאָטען.
(ז) אברהם אָבער וואָך הוּנ־
דערט יאהרע אלט, אלס
איהם זיין זאָהן יצחק געבאָרען
וואָרדען. (ח) דאָ שפראַך שרה:
צום לאַזען איזט עם, וואָס מיר
גאָטט געטהאָן! ווער עם
האָרט, מוס אובער מיך לאַ-
כען. (ט) זיא שפראַך פֿערנער:
מאָן זעהע, ווער דעם אברהם

היניקח

ר ש י

הרגום אונקלוס

תלר: (ו) ילמק לי. ישמח עלי. ומדרש
אגדה הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה
חולים ותרשאו זו כיום הרבה תפילות
נעו עמה ורב שחוק היה בעולם: (ז) מי
מלל לאברהם. לשון שם ושפיות ראו
מי הוא וכמה הוא גדול שומר הבריתו
הקב"ה מנטיח ועושה: מלל. שנה הנחוב
ולא אחר דבר גימטריא שלו ק' כלומר
לסוף

ילידת ליה שרה יצחק: (ו) וגור אברהם
ית יצחק בריה בר תמניא יומין כמא די
פקיד יתיה יי: (ז) ואברהם בר טאה שנין
בד אתיליד ליה ית יצחק בריה: (ח) ואצרת
שרה חדוא עבד לי יי כל דשמע יהדי לי:
(ט) ואצרת מאן מהימן דאמר לאברהם

ב א ו ר

האועד דבר וקבי, כמו שאמר לו למי-עד אשכנזי, וכן מתורגם בל"א: (ח) ואברהם
בו מאת שנה וגו', אין כורך להודיע פה זאת, כי כבר נודע הוא מהפרשיות הקודמות,
אך הוא חוזר אל הפסוק שאחריו, והכוונה לפי שהיה אברהם בן מאת שנה בהולד לו וגו'
לכן אמרה שרה מאמרה הנמשך, והו"ו של ותאמר המהפכת העתיד לעבר מחברת ג"כ ב'
השאמרים אשר הראשון סנה אל השני, וכן תרגם המתרגם האשכנזי: בהולד לו אח, באה
מלה זאת אשר הנפעל, וכן להלן כיום הגאל את ילמק, ועיין בהקדמה ובתחלת פ' בראשית:
(ו) צחק עשה לי אלהים כל השמע יצחק לי, הוא כחוק כפה, והוא הלחוק אשר לשמחה,
[ועיין מ"ש למעלה בפסוק ותלמק שרה (י"ט י"ג)], וכל השומע שילדתי בן, ילמק בעבורי
לשמחה כמו שילמק האדם לדבר התימה, ולשון הרשב"ם למק, שמחה של תמהון עכ"ל, וק"ת,
חזוא, יחדי, ויב"ע תרגם, תימהא, יתמה, והמתרגם לל"א תרגם (ומכען), והכל על כוונה
אחת, ולכן תרגם ילמק לי (חוס חזיבער חיד ומכען) בעבע האיש הרוחא דבר מתמיה שחיו
יכול לעבור עכמו מן השחוק: לי, עלי או בעבורי: (ז) וחאמר, עוד: מי מלל לאברהם וגו',
יראו הרואים וישמעו כל הזומעים מי הוא זה השומר הבריתו הוא הקב"ה שמנטיח ועושה
שאמר

ה מ ע ר

כא (ו) מי מלל, עיין בכאור כמה שהשיג על הרמב"ן, ולדעת הרשב"ן מודה שאם יבוא
מי לשאלה גרידא ויש עליו תשובה כמו מי ברא אלה, שהוא אז גם לכבוד ולמעלה
וכן ככל הפסוקים שהביא הרב המאמר שהתשובה באלהי ה' הוא, יהיה זה לשבח, אבל כוונתו
שאם מלת מי לתימה ואין לנקש עליו מענה, כמו מי דוד מי אבימלך, וכן מי מלל שהשואל
לא יקו לתשובה כלל רק הוא קורא זה לתימה ולפליאה, או הוא לגנאי ולדך בזון.

היניקה בנים שרה כִּי ילדה בן
לזקניו: (ח) ויגדל הילד ויגמל
ויעש אברהם משתה גדול ביום
הגמל

צונעוואנט, דאס שרה נאך
קינדער וייגען ווירד! נון הא=
בע איך איהם אין ויינעם אל=
טער איינען זאָהן געבאָרען.
(ח) דאָ קינד וואָרד גראָס אונד

ענטוועהנט, אונד אברהם מאַכטע איין גראָסעס גאָסטגעכאַט אָן דעם טאַגע, דאָ

תרגום אונקלוס

קיים דחוניק בנין שרה ארי ילידה בר
לסיבתיהו: (ח) ורבא רבא ואיתחסיל ועבד
אברהם משתא רבא ביומא דאחחסיל יח

ר ש י

לסוף מאה לאברהם: הניקה בנים שרה.
ומה בנים ל' רבים ביום המשתה הניאו
הזרות בניהן עמקן שהיו אומרות לא ילד'
שרה אלא אסופי הניאה מן השוק והניקה
אותם: (ח) ויגמל. לסוף כ"ד חדש:
משתה גדול. שהיו שם גדולי הדור שם

יצחק

יצחק

ב א ו ר

שאר לאברהם כי עוד ינאון ימי עדנה לשרה ותניק בנים, כי הנה עתה קיים דבריו וילדתי
בן לזקוניו, כן פירשו רש"י והרשב"ם, והוא שכן אל השם, ויראה לי שהוא כדמיון שירה
קטנה שרה שרה על הנס הנפלא הזה כאשר שרה מנה חזר שפקדה ה' לתת לה בן, ולכן
המאמר הזה מחילק למאמרי קצרים בעלי ג' תיבות, גם בזה בו מלת מלל שמקורו מן הארמי
תרגומו של דבר, ולא נמלא השם הזה בכל ספורי האעצים אשר בתנ"ך אבל נמלא ממנו
הרבה בעליכות שיהי לש"הק, ולכן בזה ג"כ מלת היניקה עבר במקום עזיר כאשר הוא והוג
בצירים, והרמב"ן הקשה על רש"י וכתב כי לא מלאנו מלת מי בערך כזה למעלה וכבוד רק
לציון מי אביאך ומי שם (שופטים ט' כ"ז), מי דוד ומי בן ישי (שמואל א' כ"ה י') עכ"ל,
אין זה מוכרע, כי בזה תמלא מלת מי גם לנביא דומילה, שאז מיום ענינם וראו מי ברא
אלה (ישעיה מ' כ"ו) מי פעל ועשה קירא הדורות מראש (שם מ"א ד'), ונקלת
נוסחאות בפירוש רש"י הם הובאו ב' פסוקים אלו לראוי שהיא לשון חשיבו', אבל יראה שאין
בשאלת מי הכרעה, פעמים שתבוא על דרך הלעג ואז תהיה להקטין הדבר, כמו
במקומות שזכר הרמב"ן ז"ל, וכן מי זה מחשיך ענה במלך בלי דעת (איוב ל"ח ב') ונכלם
ענין הלעג של המעשה המכונה ילעך אדם בעל מעלה וזמנות, ואלו הלועג התמלא
מעלה זאת באיש הזה? והנה בפסוקים אחרים באיוב נאמרה שאלת מי ומי כמה סיגמים על
זה הפזיבות וזרון המעלה, מי שם מאדוה וכו' (שם ה' וכל סימן ל"ט), ולכן הנכון
בבאור הכתוב שלפנינו כשי' רש"י, וכמי שמזכירם ב"ל: היניקה, שרשו ינק, ומכונן הפעיל
ועל המנהג תהיה ה"ל ההפעיל שנעבר ומקורו וכו' ומ"ס הבינוני פועל ואותיות אית"ן שבהפעיל
בזולם מושך וי"ו במקום יו"ד השם כי אותיות אהו"י מתחלפות זה בזה, כמו הוריד מוריד
אוריד ויריד, ולא יבואו בלתי להשגיך היו"ד עצמה, כדי להפריד בינו ובין הקל שגם הוא
בלידי כמו ארד ירד, ולא הסתפקו ביו"ד ההפעיל להפריש ביניהם כי תסול לפעמים מן ההפעיל,
כמו זכר מלמה אל תוסף (איוב מ' ל"ב), ונמלא גם בקל כפחה כמו ארע ירע, אבל יש
דרשים מעשים שהיינה אותיות אית"ן בקל בזירק מושך יו"ד, ונאלו תבואנה בהפעיל אותיות
אית"ן בלידי, ותבוא גם ה"ל נעבר ומקור וכו' ומ"ס הבינוני פועל בלידי: בנים, ע"ד
המליצה לדבר מי יחשוב שתוכל שרה להניק בנים לצת זקנתה: כי ילדהו בן לזקניו, הנס
של שרה שילדה אחר שז"ל לה האורת הוא גדול מעל אברהם כי כמה זקנים ילידו בנשואם
נשים בחורות, וא"כ יש להפליא של הזכירה שרה עיקר הנס שילדתו לזקנתה והזכירה הטעם?
ומה יפה פי' הרשב"ם שכתב וז"ל היניקה בנים שרה, אחרי זקנתה, ולזקניו של אברהם,
ולס"ו הזכירה גדול הנס בתחלה ואח"כ העל: (ח) ויגדל, עיינו תוספת השנים: ויגמל,
גדל מן הדלים ונשאה יניקו אחר כ"ד חודש כדכתיב בשמואל עד גמלך אתו (שמואל א' א'
ב"ג): ביום הגמל, שעשה אז משתה כמו שאמרו בשמואל כאשר גמלו הניאיתו שילה וקרננת

הַיָּמַל אֶת־יִצְחָק: (ט) וְהָרָא שׁוֹרָה
אֶת־בֶּן־הַיָּגֵר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־
יָלְדָה לָאֲבִרָהּ מִצְחָק: (י) וְתֹאמֶר
לְאֲבִרָהּם גְּרֵשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת
וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירֶשׁ בֶּן־הָאִמָּה
הַזֹּאת עִם־בְּנֵי עַם־יִצְחָק: (יא) וַיִּרְע

הַדָּבָר

יצחק ענטוועהנט ווארדען.
(ט) שרה זאה דעו זאהן דער
מצרית הגר, וועלען ווארעם
אברהם געבארעו האטטע, זיין
געשפעטטע טרייבען. (י) דא
שפראך זיא צו אברהם: יאגע
דיעזע מאנד אונד איהרען
זאהן פארט, דעו דער זאהן
דיעזער מאנד זאלל ניכט מיט
מיינעם זאהנע, נעמליך מיט
יצחק, ערבען. (יא) דייעזעם
מיס

ר ש י

תרגום אונקלוס

יִצְחָק: (ט) וַיְחַו שׁוֹרָה יֵת בֶּר הַגֵּר מִצְרִיחָא
דִּי יָלִידָת לְאֲבִרָהּם מְחֵאִיָּהּ: (י) וְאִמְרַת
לְאֲבִרָהּם תְּרִיף אִמְחָא הָדָא וַיֵּת בְּרָהּ אַרְי
לֹא יִירַח בֶּר אִמְחָא הָדָא עִם בְּרִי עִם יִצְחָק:

שניס ויולאס נאדעונוטל קשתו ויורה בו חזיס כדאמרת נמתלהלה היורה זקיס וגו' (משלי כ"ו)
ואמר הלא מלחם אני: (י) עם בני עם יצחק. מכיון שהוא בני אפילו אם אינו הגון כילחם
או הגון כילחם אפילו אינו בני אין זה כדאי לירש עמו ק"ו עם בני עם יצחק שמתיהן בו:

ועבר ואנימלך: (ט) מלחם. לזון ע"א
כמו שאמר ויקומו ללחם. ד"א ל' גלוי
ערוות כמה דמימז ללחם בני. ד"א לזון
כניסה יקומו נא הנערים וישחקו לפיניו
וגו' ומתשובת שרה כי לא יירש בן האמה
עם בני אמה למד שהיה מריב עם יצחק
על הירושה ואומר אני נכור ונוטל פי
באיש

ב א ו ר

עמו: (ט) וחרא ישה אח בן הגר המצרית (אשר ילדה לאברהם) מלחם מלחם
בזעם מפסיק יותר מן הטעמים של זינוו כדון סוף השאר המוצג, ומלח וחרא חזרת על
מ"ח מלחם, וענינו וחראסו מלחם, וענין הלחוק הזה ר"ל פי' ע"פ המדרש ע"ז או ג"ע או
ע"ד, ופי' עוד שהיה מריב עם יצחק על הירושה, והראב"ע פי' מלחם משמע כדרך כל
גבר ותקנא בו בעבור היותו גדול מנוה, אבל חלילה ללדקת שרה לשלז ב' נפשות המדברה
בזקיס סכנה בלי טע"א ועון רק בעבור קולאמה, ובפרט שהיא בעלמה יעלה את אברהם לאמר
בז נא אל שפתי ותלד על ברכי ואבנה גם אנכי ממנה, ואזר שנבנתה גם היא, תשלחנה
בלי פגע, והביאור הנכון הוא כפי ר"ע ספורנו שזכר על הפסיק שלפניו ויעש אברהם משתה
גדול ביום הגזל את יצחק, וע"ז הי' מזליכן ישמעאל באמר כי מזנימלך נתעברה שרה ואינו
בז כמו שהיו ליבני הדור אומרים אז, ואל דבריו אלו וליכנתו זאת שייך ג"כ דברים אלו שכיון
שאינונו בנה היה לי תהיה כל הירושה, ולכן גרשה אותו שרה ואמרה כי לא יירש וגו', ומכיון
ל זה שאמר רז"ל שהיה בשעה שגורש בן שבע עשרה שנה, וא"כ היה זה בשנה ההיא אמר
שנימל יצחק, וכתב עוד והטעם שלא קרה זה בעת לידת יצחק כי ישמעאל שמע בואת את"כ
מליבני הדור וגם הרמב"ן פי' שה' הלחוק ללעג בעת האמתה אבל לא כתב סבת הלחוק, וכן
מזורגם לל"א (טפאטטען): (י) ג"ש האמה הואח ואת בנה, כי בעלתה עשה הנין שהוליא
דכה למען יירש בנה את הכל לפיכך גרש מפני שאינו דין שירש אפי' בקלח. (ר"ע ספורנו):
כי לא יירש בן האמה, שאינו מירשם אמריק שהולד הולך אחר הפנים, (ר"ע ספורנו), ול'
הרמב"ן אמר הכתוב את בן הגר המצרית ולא אמר את ישמעאל מלחם וכן אמרה גרש את
האמה הזאת ואת בנה כי אמרה העבד הצלעיג על אדוניו חייב הוא למות או להלקותו ואינו
רובה רק שתגרש אותו מאתי ולא יירש בנכסך כלל עם בני שהוא בן גבירה ואמרה שגרש
נס אמו כי לא יוכל הנער לעזוב את אמו ועזב את אמו ומז עב"ל: וס בני עם יצחק, לפי
שזעו הוא לתוספת באור, וכן מזורגם בל"א (כעשניך): (יא) וירע, לדעת ר' יהודה סיוג,

מיספיעל אין דען אויגען
 אברהם'ס, אים זיינעם זאָה-
 נעם וויללען. (יג) אָבער נאָסט
 שפראַך צו אברהם: לאַס דיר
 נישט באַנעווייזן אים דען קנאָ-
 בען, אונד אים דיינע מאַנד!
 וואָס דיר שרה זאָנען ווירד, גע-
 האַרבע; דען נור דורך יצחק
 זאָלל דיין זאָמען גענאָנט
 ווערדען. (יג) אָבער אויך דען
 זאָהן דער מאַנד ווילל איד צו
 איינעם פֿאַלקע מאַכען, ווייל
 ער

הַדְבָר מֵאֵד בְּעֵינַי אַבְרָהָם עַל-
 אֹדוֹת בְּנָו: (יג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-
 אַבְרָהָם אֶל-יְרֵע בְּעֵינַיָה עַל-
 הַיָּנֵעַר וְעַל-אַמְתָּהּ כֹּל אֲשֶׁר
 תֹּאמַר אֵלַיָה שְׂרָה שָׁמַע בְּקֹלָהּ
 כִּי בִיצְחָק יִקְרָא לָהּ זֶרַע: (יג) וְגַם
 אֶת-בְּנֵי-הָאֵמָה לְגוֹי אֲשִׁימְנוּ כִּי

ר ש י

חרגום אונקלוס

(יא) על אודות בנו. שמע שילא לתרבות
 רעה. ופסו על שז מרז לו לשלחו:
 (יב) שמע בקולה. לשדנו שהיה אברהם
 טפל

(יא) וּבְאִישׁ פְּתוּמָא לְחָדָא בְּעֵינַי אַבְרָהָם
 עַל עֵיִסְק בְּרִיָה: (יג) וַאֲמַר יי לְאַבְרָהָם לֹא
 יִבְאֵשׁ בְּעֵינָה עַל עוֹלָמָא וְעַל אַמְתָּהּ כֹּל

די חימר לה שרה קבל מנה ארי ביצחק יתקרון לה בנין: (יג) ואף ית בר אמתא
 לעמא

ב א ו ר

שרשו רוע, ובא האית"ן בזירי ע"ד הזרות, כי משפטו בקמן, ולדעת הרד"ק בארשים שרש
 ירע ובמכלול (ד' קטן דף ק"ל ע"א) שרשו ירע, ובא האית"ן על משפטו בזירי והר"ש ראו'
 להיות נ"כ בזירי כמו ירד, ובנוח עליו וי"ו ההפוך תשמנה לסגול כמו ירד ה' (שם י"א ה'),
 רק שגמנה פה לפתח להיחנת אות הנרון שאריו, והוא פעל עומד, וירע ורוע הם שני
 ארשים מגנין אחד: על אירח בנו, הכתוב סבר בכבוד אברהם ואמר שלא הי' הדבר רע מאד
 בעיניו מפני חשק פלגשו ומפני בה ואלו אמרה לו שגמנה האמה בלבד הי' עושה ככונן שרה
 אבל מפני בנו חרה לו מאד ולא רצה לשמוע אליה. (הרמב"ן): על אודת, כמו על דבר,
 ואנקלוס חרגם על דבר ועל אודת, שניהם על עיסק, ושרשו אוד, והוא לשון רנות אבל
 לא נמלח משנו הנספד: (יב) שמע, לשון קבלה, ולשון שמיעה בלא לש"ד או ב"ת אחריו,
 הוא לפגמים שמיעת האזן כפשוטו, ולפעמים קבלת הדברים, ולפעמים הכנת הדברים, וכשפתי'
 אחריו ב"ת או לש"ד, לא תהיה הכוונה רק על קבלת הדברים: כי ביצחק, כי רק
 ביצחק, וכן מחורגם בלשון אשכנז: יקרא לך זרע, רק זרע יצחק יקראו על שמך זרעך,
 ובכוחי שהקמותי לזרעך לתת להם את ארץ כנען בדבתי כי גר יהי' זרעך זוג' (שם ט"ו י"ג),
 על יצחק הנטחזק: (יג) וגם אח בן האמה, מפני שהיה אברהם משד עליו שלא יקראו
 אסון בשלחו אותו ממנו לכן אמר לו הקב"ה אל תדאג עליו כי אף שהוא יקרא בן האמה
 ולא בןך, לנו אשימנו: כי זרעך הוא, הואיל וזרעך הוא שולד ממך, ושלתי כי משמתי נד'
 לשונות אי דילמא אלא דהא, והנה בענין דהא יוכללו שמי כוונות, האמת נתינת טעם וסנה
 מחודשת למאמר הקודם לז נודעה עדיין, והב' נתינת טעם וסנה ידועה למאמר הקודם,
 ולפי

ה מ ע ר

(יב) ויאמר, כבר כתב הרמב"ן על ותענה שרי (לעיל ט"ו ו') ששרי אמנו מטאה בזה, וגם
 אברהם לז עשה כהונן שלא מיתה בידה, ואין ספק שנתארט אברהם על זה, ולכן היה לרוב
 לזרו אותו כי עמה ישמע בקול אשח, כי דברה נכונה.

זרעה הוא: (יד) וישכם אברהם ו
בבקר ויקח לחם וחמת מים ויתן
אל הגר שם על שכמה ואת
הילד וישלחה ותלך ותרתע
במדבר באר שבע: (טו) ויכלו

ער דיין ואמע איזט. (יד) דא
שטונד אברהם דעם מארגענס
פריה אויף, נאדם שפיוע אונד
איינען שליד מיט וואסער,
נאכ עם דער הגר, לענטע עם
נעמליך אויף איהרע שולסער,
וויא אויך דאן קינד, אונד שיק
מע ויא הינוועג זיא זינג, אונד
פעראירטע זיך אין דער ווי-
סטג באר שבע. (טו) אלס

המים

תרגום אונקלוס

לעמא אשויניה ארי ברך הוא: (יד) ואקדים
אברהם בעפרא ונסיב לחמא ורוקבא דמיא
ויהב להגר שוי על כתפיה וית רביא ושלחה
ואולח וטעה במדברא באר שבע: (טו) ושלחו:

מיה

טעל לזרה ננחיות: (יד) לחם וחמת
מים. ולא כסף והבנ למי שהיה שולח
על זילא לתרבות דעה: ולא הילד.
אף הילד זש על שכמה שהנחיתה בו שרה
עין דעה ואחזו חמא ולא יכול לילך
ברגליו: ותלך ותמע. חזרה לגלילי בית
אניה: (טו) ויכלו המים. לפי שדרך

ב א ו ר

ולפי שהן קרובות בעיקר הענין, לכן לא הנדיל בעל הלזון הארצי ביניהם כי תרגם אונקלוס
שניהם ארי, וי"ע תרגם שניהם ארום, אבל בעל הלזון האשכנזי יפריד ביניהם, כי המורה
על נחיות סנה מזודת יתורגם (דען) והמורה על נחיות סנה ידועה יתורגם (וויז), ולכן
במאמר כי בילחק יקרא לך זרע, אלא נודע לנו מקדם שלא יזהו ישאאל יורש עם ילחק רק
ילחק לבד, מתורגם ב"א (דען), אבל כי זרעך הוא, שהיא סנה ידועה מתורגם (וויז),
ועיין בריש פ' בשלח: (יד) וחמא מים, נאך, ונכפוד נקוד חמא, ונסמיות ישתנה הסגול
לפתח, ובחירו חמת מלא מים: שם על שבמה ואח הילד, לצין הרמב"ן נמשך למעלה
ויתן אל הגר ואח הילד כי גם הילד נתן לה שילך עמה בזרע תלך, (והה"ל ס"ל)
ותשלך את הילד, גברה עליה הגאחה ולא יכול ללכת והשכינתו אמו חמת האילן
מושלך ונעלב, או בענין וישלכם אל ארץ אחרת (דברים כ"ט ב"ז), אל תשליכוני מלפניך
(תהלים נ"ח י"ג), ענין שלח, ור"ל ארץ ותשלך כי לקחתו בזיקה בעת שנחלש בלמא, ורבותיו
אמרו שהיה מולה בעת ששלו וזש על שכמה חז הילד והם טעם ותשלך והיה כל הענין הזה
לזכרהם מפני שיהו לעשות ככל אשר חמא שרה והיא לוחה להויתור מיד ובמלותה לא נתן
להם כסף וחב ועבדים וגמלים גשאים אותם עב"ל, וכן פירש"י גם הילד זש על שכמה נדעת
רו"ל, וכן מתורגם ב"א: ותמע, שרש תעה, ומשפטו תתעה בשלם תתעה, והוא פעל
עומד מן הקל, ובחואו עם וי"ו הכפוף תפול הה"א ונ"ל הסגול תחת הה"א, והאית"ן לפעמים
בחירק כמו וי"ו ולפעמים בליו כמו וי"ו וי"ו, ונשתנה במלת ותמע הסגול לפתח להרבות
העיון הגרונ'י: במדבר באר שבע, לא נקראו אף עדיין באר שבע רק חמ"ז אודות שנועת
אברהם לאנימלך, כמפורש בפ' שאל"ו, רק משה רבינו הנותן המורה קראה בשם שנקראת
בימיו. והנה לדעת הראש"ע היה או אברהם בגרר ונתן לה לחם ומים ומה שיספיק לה עד
באר שבע והיא הלכה ולא ידעה הדרך ותמע, אבל לא בן דעתי כי אם היה או אברהם
עדיין בגרר לא היתה לריבה לפנות לבאר שבע למורת ח"י כי אם למערכ כי דעתה היה
לחזור לארץ מולדתה מזרימה כמפורש אף"ו ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים, וגלי ספק הראה לה
אברהם חז הדרך אשר חלך בה למצרים, ומדבר פזרן שיזש אם ישמאל אינו רחוק משם, וגם ארץ
פלשטים ומצרים אינם רחוקים זה מזה, כמפורש בתלמוד פ' בשלח, ולא נחם תלמידי דרך ארץ פלשתי'
כי קרוב הוא, גם י"ב בני ישמאל אכנו מקולה עד שזר אשר על סני מצרים, כמפורש

דאן וואססער אין דעם שלוי
כע צו ענדע וואר, ווארף זיא
דאן קינד אונטער איינען פאן
דען ביימען; (טז) זיא אבער
גינג, זעטצטע זיך פאן פערנע
זא ווייט וויא איין באגענשוס,
דען ויא זאגטע: איך מאג ניכט
צוועהען, ווען דאן קינד
שט-כט. זיא זאם אלזא פאן
פערנע, ערהוב איהרע שטימ-
מע אונד וויינטע. (יז) גאטט
ערהארטע דיא שטיממע דעם

המים מן החמת ותשלך את-
הילד תחת אחד השיהם:
(טז) ותלך ותשב לה מנגד הרחק
כמטחוי קשת כי אמרה אל-
אראה במות הילד ותשב מנגד
ותשא את קלה ותבקד: (יז) וישמע
אלהים את קול הנער ויקרא

מלאך

קנא

ר ש י

חרגום אונקלוס

חלים לשמות הרבה: (טז) מנגד.
מרוק: כמטחוי קשת. כשתי טיחות והוא
לי יריית חץ בלשון משנה שהטיח בלשמו
על שם שהורע יורה כחץ. ול"ח היה לו
לכתוב כמטחי קשת משפט הו"ו ליכנס
לכאן כמו בחנוי הסלע מגורת והיתה
אדמת יהודה למכרים לחגא ומגורת יחוגו
וינועו כשכור וכן קלוי ארץ מגורת קלה:
וחשב מנגד. ביון שקרב למות הוסיפה
להתרחק: (יז) את קול הנער. מלאך

מיא מן רוקבא ורמת ית רביא תחות חד
מן אילניא: (טז) ואזלת ויחיבת לה מקביל
ארחיקת במיגד בקשתא ארי אמרת לא
אחזי במוחיה דרביא ויחיבת מקביל וארימת
ית קלה ובקת: (יז) ושמיע קדם יי ית קליה
דרביא

ב א ו ר

בסוף פ' טי שרה, אבל באר שבע אשר ליהודה הי' סמוך לחברון ולא בארן שלשטים, ונגד
הלך אברהם מארץ פלשטים ונסע אל המקום הסמוך לחברון, והי' סמוך לגבול פלשטים,
כאשר אפרש עוד במקומו, ולכן הנר בלכתה מבאר שבע למלרים תעמה במדבר באר שבע
טרם בואה אל מדבר פארן: (טז) ותשלך, כחרגומו, ורמת, כי הי' צידה, כאשר נתנתי
לפעלה, וכן מתורגם בל"א: אחד השיחם, אחד מן האילנות: (טז) מנגד, כשנתוא המלה
הזאת עם מ"ב ענינה מרוק: הרחק, בא המקור במקום השם כדרנו, והוא שם מאר אל
מקום הארמק אשר בין שני מקימות כמו דרך רחוק, וכן מתורגם בל"א: כמטחוי קשת,
עיקר שרשו טח, ואין לו ריע במקרא, אמנם נחוספה בו ה"א אל השרש ונעשה שרש בעל
ד' אותיות. והנה לדעת ר' יונה הוא פעל ויאמר ממנו כל בנין סדגוש, טחוח טחוח טחוח
ובו, והוא על דרך הפעלים בעלי ד' אותיות השרש, והו"ו במקום ה"א למ"ד הפעל האמיתית
והה"א שאחריה הוסיפו אבל לא כהוספה אותיות האשנתי"ו שלא לצורך ותפול בנקל,
אבל הה"א הזאת שמוה כמו שרשית, ולכן בכל מקום שהה"א השרשית בנתי למ"ד ה"א
תשנה ליו"ד תשנה גם היא ליו"ד ובמקו' שנשמטה נשמטה גם היא, כמו כי אתה מתחרה
בארז (ירמי' כ"ב ט"ו), ואיך תתחיה את הסוסים (שם י"ב ה') וכן כל ההא"ן במלת אשתחיה
ישתחיה תשתחיה נשתחיה, ובשלימים כמו שאנן, כמו שנתנתי בתחלת הפרשה (י"ח ב'), על
מלת וישתחו ע"ש, והנה במלת מטחוי ואמר בנינוני לרבים מטחויים בחסרון ה"א האות
הרביעית, כי גם בנתי למ"ד ה"א בעלי שלש אותיות תפול הה"א בנינוני ליחידה ורבים
ורבות, כמו מן סנה משנה (הה"א ליקנה וה"א השרש נשמטה), משנים משנות, ובסמיכות
הרבים תפול המ"ם ותשאר הו"ו לנדה לסימן הרבים, והכוונה על האנשים המורים נקשת,
והי' פו' כמטחוי קשת, כמו שמרמיקין המעשויים נקשת, וי"א שהוא שם בלשון רבים נחוספת
מ"ם האמנותי' בראשו, ופירושו כיריית החץ במשיבת הקשת בלומר שעור מרוכת החץ, והנה
לדעת

מִלֵּאךְ אֱלֹהִים וְאֶל־הַגֵּר מִן־
הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הַגֵּר
אֲר־תִּירָאִי כִי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־
קוֹל הַנֶּעֱר בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם:
(יח) קוֹמִי שְׂאִי אֶת־הַנֶּעֱר וְהַחֲזִיקִי
אֶת־יָדְךָ בּוֹ כִּי־לִגְוִי גְדוֹל אֲשׁוּמְנוֹ:
(יט) וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת־עֵינֶיהָ
וַתֵּרָא בְּאֵר מַיִם וַתִּלְךְ וַתַּמְלֵא
אֶת־הַחֲמַת מַיִם וַתִּשְׁק אֶת־

הנער

תרגום אשכנזי קנר

קנאבען, אונד איין ענגעל גאטט.
טעם ריעף דער הגר פאם
היממעל צו, אונד שפראך צו
איהר: וואס איזט דיר, הגר?
פירכטע דיר ניכט! דען גאטט
האט דיא שטיממע דעס קנא-
בען ערהארט, דא וואו ער
יעצט איזט. (יח) אויף! ניס
דען קנאבען, אונד שליעסע
איהן אין דיינע ארמע, דען איך
ווילל איהן נאך צו איינס גראָסן
פאלקע מאַכען! (יט) דא עפפ-
נעטע גאטט איהר אויגען,
דאס זיא איינען ברונגען וואה.

זיא גינג אלוף, פיללטע דען שלויך מיט וואססער, אונד ליעס דען קנאבען טרינקען.

גאטט

ר ש י

תרגום אונקלוס

דַּרְבֵּיָא וַתֵּרָא מְלָאכְא דִּי לְהַגֵּר מִן שְׁמַיָא
וַאֲמַר לָהּ מַה לִּךְ הַגֵּר לָא תְדַחֲלִין אַרְי
שְׁמִיעַ קְדָם יְיָ לְקַלְיָהּ דְּרַבִּיָא בְּאַחַר דִּי הוּא
תָּמָן: (יח) קוֹמִי טוּלִי יַח רַבִּיָא וְאַרְתִּיקִיפִי
יַח יָדְךָ בֵּיהּ אַרְי לְעַם סְגִי אֲשׁוּיָנִיָּה: (יט) וַגְּבֵלָא
יְיָ יַח עֵינְהָא וַחֲזַת בִּירְאָ דְמַיָא וְאַזְלַת
וַתִּמְלֵחַ יַח רוֹקְבָא מַיָא וְאַשְׁקִיאת יַח רַבִּיָא:
והוה

סיפה תפלת החולה מתפלת אחרים עליו
והיא קודמת להתקבל: כאשר הוא שם.
לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדין
ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות. לפי
שהיו מלאכי הזרת מקטרגים ואומרים
רשע מי שעתיד להמית בניך כלמא
אתה מעלה לו באר והוא מטיבם עכשיו
מה הוא לדיק או רשע אמרו לו לדיק
אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו
וזהו כאשר הוא שם והיבן המית את ישראל
כלמא כשהגלם נבוכדנצר שאל' מאש בערב
וגו'

ב א ו ר

לדעת רש"י הוא ג"כ שם ליריית הקן, ול' רבים אשר בו פי' שמורה על שתי טימו', ב' פעמים
כשיעור הזה, אבל לדעת הרמ"ק כשרשים שרש טפה, אין עניינו רק כשיעור יריית קן פעם
א', ובא בלשון רבים כמו שאלאנו הרבה שמות בלשון רבים תמיד, בחולים, נעורים, שמים,
מים, רחיים, מאזניים, מספרים: (יז) באשר הוא שם, ל' הרמב"ן הנוכח בעיני בדרך הפשט
שיאמר כי שמע אלהים אל קול הנער במקום אשר הוא שם הודיע אותה שלא תלטוך ללכת
משם כי במקום ההוא ירוה למאן מיד ואמר לה קומי שאי את הנער אחרי שמתו כי לגוי
גדול אשימנו, ונמזהו באשר כרע שם ופל שדוד (שופטים ה' כ"ז), ובאשר חללים שם הוא
(איוב ל"ט ל') ירמוז למקום עכ"ל, וכן ת"א, באחר דהוא תמן, והרשב"ם הוסיף בו עוד כוונה
אחרת ואמר לפי שלא הייתה רואה אותו שהרי נרחקה מאותו מקום הולך לומר במקום
אשר הוא שם נתן לו את המים, ועל כוונה זאת מתורגם בל"א (ווח ער יעטלט חזוט), כי
בתפלה קודם שהרחיקה עלמה ממנו היו שניהם במקום אחד: (יח) והחזיקי את ירך בו,
פעל חזק שקשור עם הבי"ת ענינו שיחזיק עלמו בדבר לתקף אותו בחזקה, ואף כאלן לשון
אחיזה בין הזרועות בחזקה כחך האם לבנה באהבה אותו, וכן מתורגם בל"א: (יט) ויפקח

הַנֶּעַר: (כ) וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנֶּעַר
 וַיַּגְדֵּל וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֹבֵה
 קִשָּׁת: (כא) וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר פָּאָרָן
 וַתִּקַּח־לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ
 מִצְרַיִם: פ ששי

(כ) נאמט וואר מיט דעם קנא
 בע, ער וואלס הערא, וואהנ
 טע אין דער וויסטע, אונד
 ווארד איין באגענשוטצע.
 (כא) ער וואהנטע נעמליך אין
 דער וויסטע פארן, אונד וינע
 מוטטער נאהם איהם אינע
 פרויא אויס דעם לאנדע
 מצרים. (כב) עס וואר אום דיע
 זע צייט, דא שפראך אכילך
 אונד

תרגום אונקלוס

(כ) וַיְהִי מִמָּרְאֵי דִי בְּסַעֲדִיהּ דְּרַבִּינָא וּרְבָא
 וַיְחִיב בְּסַדְּבָרָא וַיְהִי רַבִּי קִשְׁתָּא: (כא) וַיְחִיב
 בְּסַדְּבָרָא דְּפָאָרָן וַנְּסִיבַת לִיהּ אִמִּיהּ אֶתְחָא
 מֵאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם: (כב) וַיְהִי בְּעֵדְנָא הַהוּא
 ואמר

ונ' לקראת לאח התיו מים ונ' (יזעיה
 כ"א) נזהיו מוליכין אותם אלל ערביים
 היו ישראל אומרים לשנאים בנקשה מנס
 הוליכנו אלל בני דודינו ישמעאל וירחמו
 עלינו שנאמר ארמות דדנים (זס כ"א)
 אל תקרי דדנים אלל דודים ואל ינאים
 לקראתם ומניאין להם נשר מליח ונודות
 נפומים נסנורים ישראל שהם מלאים מים

ו. שמנרסו לזוך סיו ופוחחו הרוח וננסת בנופוימת: (ב) רובה קשת. יורה חלים בקשת: קשת.
 על שם החומות כמו חמר גמל לייך לפיכך הסי' מודגשת היה יושב במדבר ומלאטס את העונלים
 הוא שנת' ירו נבל וגו': (כא) מארן מכרים. ממקום גדולה שנאמר ולה שפחה מכרית וגו'.
 כינו

באור

אלהים אח עיניה, נאן זה דעת להכיר מקום מים שהי' שם: (ב) רבה קשת, מושך בקשת
 ומורה חכים, ולא נמא שרש רבה על הענין הזה בכל המקרא עוד, אלל נמלא שרש רב
 ונמלאים כמוהם במקרא שני שרשים מענין אחד, שרר ושרה. ומלת קשת, לדעת רש"י והראב"ע
 הוא שם חצר, וכתב הרמב"ן וז"ל בעבור היות קשת תואר אשרו כי רובה הוא המורה החלים
 מלשון יסבו עליו רביו (איוב ט"ז י"ג), וימררוהו ורבו (בראשית מ"ט כ"ג), וקשת הוא העושה
 הקשות, (וכן כתב הרד"ק בשרשים שרש קשת בתמלת דבריו, ויהי' לפי' סה חסר וי"ו העטוף,
 רבה וקשת כמו שמש ירח עמד זבלה (חנקה ג' י"ח), ורבים כן), ויחר נכון שרובה הא
 המורה ויאמר על מורה החלים ועל משליך האננים וזולתם, אשר ידמי בניו ובינך (בראשית
 ל"א כ"א), ולכן יתאר איתו פגם אחרת כי הוא קשת, וכן וימלאהו המורים אנשים בקשת
 (שמואל א' ל"א ג') עכ"ל. אלל הרד"ק בשרשים שרש הג"ל בסוף דבריו פי' שהוא שם כמו
 שפחה, והמקובץ ממנו וכל קשתותיו דרכות (ישעי' ה' כ"ח), וקשתותם חשננה (תהלים
 ל"ז ט"ו) עכ"ל, ויהי' לפי דבריו לכלי הקשת ב' שמות, קשת, וקשת, ויהי' לפי דעתי
 היחיד משם קשת הנא במקרא עם הכנוי, מן קשת, לפי שנבילס נמלאת הסי' רפויה והתי'
 דנושה דנגש קל קשתיו קשתו על משקל מלבי מלבו מן מלד, ולא מן קשת לפי שאין דרך
 להפיל הדגש החוק מן השמות הכנדים כמו שלא יפול ממלת שפחה וגנב בנואם בכנוים, וכן
 המקובץ מן קשת שנמלא ג' פעמים בלי הכנוי, וקשתות נערים (ישעי' י"ג י"ח), המגנים
 וקשתות (תמי' ד' י'), ושונות קשתות (ד"ה ב' כ"ו י"ד), בהשתנות הפתח לשוא ובהסרון
 דגש הסי', גם כמה מן קשת נפלא ארצות מן ארץ, אלל אותם שבו לרבים עם הכנוי
 בכלם הסי' דגש' והתי' רפוי' קשתותיו קשתותיהם, והם מקובלים מן שם קשת כמו מן
 שפחה שפחותיו, שפחותם, שפחותיהם, בשפחותיהם בשתתם עליה (ויקרא כ"ו ל"ה)
 אלהים

אָבִימֶלֶךְ וּפִיכֵל שׁוֹר־צְבָאוֹ אֶל־
אֲבָרְהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמָּךְ בְּכָל־
אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה: (כג) וְעַתָּה
הַשְׁבַּע לִי בְּאֲדָהִים הִנֵּה אִם־
תִּשְׁקַר לִי וּלְנִינִי וּלְנִכְדֵי כַחֲסֵד
אֲשֶׁר־עֲשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי
וְעַם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גִּרְתָּהּ בָּהּ:
(כד) וַיֹּאמֶר אֲבָרְהָם אֲנֹכִי אֲשַׁבֵּעַ:

והוכח

הרגום אשכנוי קנה
אינד זיין העערפֿהרער פיכל
צו אברהם, וויא פֿאלגט: נאָמט
איזט מיט דיר אין אללעם, וואָס
דוא טהוסט: (כג) נון שוואַרע
מיר בייא נאָמט, דאָס דוא מיר
אונד מיינען קינדערן אונד ענ־
קעלן ניכט פֿאלש ווערדען
וויגלסט! וויא דיאגעוואָנענ־
הייט, וועלכע איך דיר ער־
צייגט, זאָ זאללסט דוא אונד
מיר אונד דעם לאַנדע ערציי־
גען, און וועלכעם דוא דיך אויפֿ־
געהאלטען האָסט. (כד) אברהם
שפראַך: יא! איך ווילל שוואַ־

רען

הרגום אונקלוס

וַאֲמַר אָבִימֶלֶךְ וּפִיכֵל רַב־חַיִּלָּה לְאַבְרָהָם
לֵמִימָר מִימָרָא דִּיּוּ בְּסַעְדָּךְ בְּכָל־דִּי אַתָּה עָבִיד:
(כג) וּבְעֵן קַיִים לִי בְּמִימָרָא דִּיּוּ הַבָּא דְּלֵא
הַשְׁקַר בִּי וּבְבָרִי וּלְבַר בְּרִי כְּטִיבֻתָּא דִּי
עָבָדִית עִמָּךְ תַּעֲבֵד עִמִּי וְעַם אֲרַעָא דִּי
אִיתוּחְבָּתָא בָּהּ: (כד) וַאֲמַר אֲבָרְהָם אֲנֵא

ר ש י
היינו דאמרי אינשי זרוק חוטא לאורא
אעיקריה קאי: (כג) אלהים עמך, לפי
שראו שילא משכונות סדום לשלום ועם
המלכים נלחם ונפלו בידו ונפקדה אשאו
לזקוניו: (כג) ולניני ולנכדי. עד כאן
בחמי האב על הכן: כחמד אשר עשיתי
עמך תעשה עמדי. שאמרתי לך הנה ארתי
לפניך

באור

(כג) אלהים עמך בכל אשר אחה עשה, לפי שראו הנסים שנעשו לו שילא משכונות סדום
לשלום ועם המלכים נלחם ונפלו בידו ונפקדה אשאו לזקוניו: (כג) הנה, ת"א ויב"ע, סכא,
כי הנה בלא עד מורה על המקום, ועם מלת עד מורה על הזמן, ועיין מ"ג בס' שלח לך
בפסוק סלח נא וגו' ממלכים ועד הנה (במדבר י"ד י"ט): אם השקר לי, מלת אם בכל
מקום מספקת אל תחשוב בה בלתי זה והיא באה ברוב מקומות השנועה אם תשקר לי, ולכן
נשבעתי לבית עלי אם יחפור עון בית עלי (שמואל א' ג' י"ד), אחת נשבעתי נקדשי אם
לדוד אכזב (תהלים פ"ט ל"ו), ובאורה בכל מקום שנבא על שבועה כמו שלח, אם אם תבא
אל הארץ (במדבר י"ד ל'), שלח תבאו אל הארץ, וכן ת"א פה, דלא תשקר בי, וכן מתורגם
בל"א, ועיין מ"ג בס' שלח לך בפסוק אם יראו את הארץ (במדבר י"ד כ"ג): השקר, אין לו
רוע בננין הקל, ונמלא ה' פעמים בננין פֿעַל וְעַם נחלוה ג"פ עם הבי"ת, ובי' פעמים
בלי שום אות שמושית אחריו, ובאה פה הלמ"ד אחריו, לי ולניני ולנכדי, והשקר הסך האמת,
דבר שאינו כן, והטעם אל תעשה דבר לי או לניני או לנכדי שעל ידו יהי הדבור הזה
שקר, והוא קרוב מענין הכוזב והבגידה, שהמבזבז מוליד תקוה לדבר שלא יוכלה לעשותו,
והבוגד גומל רעה למי שהוא חייב להטיב, וכתב הרמב"ן ולשון תשקר לי בעבור היומו
מלך והוא גר בארצו, או שיהי' משקר באהבתו כי אוהב נאמן היה לו לכבדו ולעשות
כרצונו הלא תראה שלא מלא בז דבר זולתי נאר המים אשר גולו עבדיו והוא אומר
לו כחמד אשר עשיתי עמך עכ"ל: ועם הארץ, ועם אינשי הארץ כמו ושמעו מלכים
(במדבר י"ד י"ג), אינשי מלכים: (כד) אנכי אשבע, באה מלת המדבר בעדו לפני אל"ף החיית"ן

גס

רעו. (כה) ער שטעללטע אכער
 דען אבימלך צו רעדע וועגען
 דעם ברוננענס, דען דיא קנעכ.
 טע אבימלך'ס גערויכט האט
 טען. (נו) אלליין אבימלך
 שפראך : איך ווייס ניכט, ווער
 דיעזעס געטהאן האט ; רוא
 האסט מיר אויך ניכטס גע-
 זאגט, אונד איך האבע ניכטס
 דאפאן ערפאהרען אויסער
 הייטע. (נז) אברהם נאָהם
 שאאפע אונד רינדער, נאָב
 זיא דעם אבימלך, אונד זיא
 צערשניטטען ביידע איינען
 בונד. (נח) אברהם שטעללטע
 זעבען יונגע שאאפע בעזאָנ-
 דערס. (נט) דא שפראך
 אבימלך צו אברהם : וואָס בע-

דיי

(כה) והזכת אברהם את-אבימלך
 על-אדות בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזַז
 עַבְדִּי אַבְיִמֶלֶךְ : (טו) וַיֹּאמֶר
 אַבְיִמֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת-
 הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם-אַתָּה לֹא-הִגַּדְתָּ
 לִי וְגַם אָנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בְּלִתי
 הַיּוֹם : (כו) וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר
 וַיִּתֵּן לְאַבְיִמֶלֶךְ וַיְכַרְתּוּ שְׁנֵיהֶם
 בְּרִית : (כז) וַיָּצַב אַבְרָהָם אֶת-
 שִׁבְעַת כְּבָשָׂת הַצֹּאן לְבְדִיהֶן :
 (כט) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל-אַבְרָהָם

מה

תרגום אונקלוס

ר ש י

לפניך : (כה) והוכיח. נחוכס עמו על כך :
 עיסק בירא דמזא די אניסו עבדי אבימלך :
 (כו) ואמר אבימלך לא ידעית מאן עבדית פהגמא דדין ואף את לא חזית לי ואף
 אנא לא שמעית אלהין יומא דין : (כז) ודבר אברהם עאן וחזרין ויהב לאבימלך וגזרו
 תרויהון קנים : (כח) ואקים אברהם ית שבע חורפן דען בלחודיהן : (כט) ואמר אבימלך
 לאברהם

ב א ו ר

גם הוא למדבר בעדו, ומהי הכוונה אני לעשה את שלי לעשות עמך חסד ואשבע, אבל אתם
 לא עשית עמדי חסד כדנריך שבנריך גזלו ממני (וכן פי' ר"ע ספורנו) : אשבע, בזירק
 הא"לף ורוב א"לף אית"ן בנפעל בסגול שלא יתערב עם יו"ד אית"ן בקריאה : (כד) והוכח
 אברהם את אבימלך, נחוכס עמו בטענת דברים : אשר גזלו עבדי אבימלך, הוכיחו באשר
 הוא מלך, על הגזל הנעשה בארצו ואין מכלים, והוכיחו גם כן על הרשעים שהיו בכיתו שלא
 כדרך הלדיקים על דרך לא ישב בקרב ביתי עשה רמיה (תהלים ק"א ז'), (ר"ע ספורנו) :
 (כו) לא ידעתי מי עשה, גם עבשיו שהודעתני כי נעשה הגזל על ידי עבדי לא ידעתי מי
 מהם עשה זה : וגם אחת לא הגרתי לי וגם אנכי לא שמעתי, על מה שהוכחתי שנהיותי מלך עלי
 היה לאשר שמעו, הנה המלך לא יעשה זה בי אס על אחד משני סני' אס לקול לעקת הגזל ואס
 לקול המון מפרסום איזה גזל שנעשה והנה אתה לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי קול המון
 בזה

דייטען דיעזע זיעבען יונגען
 שאאע, וועלכע דוא כעזאנ-
 דערס געשמעללט הארט ?
 (ל) יענער אנטווארטעטע: דאס
 דוא דיא זיעבען שאאע פאן
 מיינער האנד נעהמען זאלסט,
 דאמיט עם מיר צום צייגניס
 דיענע, דאס איך דיעזען ברונ-
 נען געגראבען האבע. (לא דא-
 רום נאננטע מאן דיעזען ארט
 באר שבע, דען אללדא האט-
 טען זיא ביידע געשווארען.
 (לב) זיא צערשניטטען אלוא
 איינען בונד אין באר שבע;
 אלסדאן שטונד אבימלך אונד

מה הנה שבע כבשת האלה
 אשר הצבת לבדנה: (ל) ויאמר
 כי את שבע כבשת תקח מידי
 בעבור ההיה לי לעדה כי הפרתי
 את הבאר הזאת: (לא) על-כן
 קרא למקום ההוא באר שבע כי
 שם נשבעו שניהם: (לב) ויכרתו
 ברית בבאר שבע ויקם אבימלך

ופיכל

תרגום אונקלוס

לאברהם מה אינן שבע חורפן אלין די
 אקומתא בלחודיהון: (ל) ויאמר ארי יח שבע
 חורפן תקביל מן ידי בדיל דתהי לי לסהרו
 ארי חפרית יח בירא הדין: (לא) על כן
 קרא לאחרא ההוא באר שבע ארי חפריתיהון: (לב) וגורו קיים בבאר שבע

ר ש י

(ל) בענין תהיה לי. זאת: לעדה. לי
 עדות של נקבה כמו ועדה המכנה: כי
 חפרתי את הנאר. מריבים היו עלי רועי
 א. ימלך ואומרים אנחנו חפרנוה אמרו
 בנייהם כל מי שיתראה על הנאר ויעלו
 המים לקראתו שלו היא ועלו לקראת
 (לב) וגורו קיים בבאר שבע

ב א ו ר

בזה, (כן פי' פסוק זה ר"ע ספורנו), וכן תרגם יב"ע: (כט) הנה, כנוי לנקבות נסמרות,
 כמו לזכרים הם: לבדנה, הה"א נוספת, ואין ריע במקרא למלה זאת עם ה"א נוספת:
 (ל) כי את שבע כבשות תקח מידי, על דרך שלף איש נעלו ונתן לרעהו וזאת המעודה (רות
 ד' ז'), כי ה' זה עדות הסגמת הנעלים והודאתם נדבר. (ר"ע ספורנו): את שבע כבשות,
 באה פה מלת את ואין אחריה לא ה"א הידיעה ולא כינוי ולא סמיכות, שלא במנהג, וכמוהו
 את אחיכס אמר (להלן מ"ג י"ד), ויבו את רפאים (לעיל י"ד ה'): חהיה לי, בא על משקל
 נקבה כמשפט במקום שאין המין מפורש: לעדה, שרשו עוד, ושם המקרה ממנו יגדוח,
 (לייגניס), ושם התאר לזכר יגד ולנקבה יגדה, כמו עד הגל הזה ועדה המלכה (בראשית ל"א
 ר"ב), ונמלא גם שם המקרה יגד כמו לא תענה ברעך עד שקר (שמות כ' י"ג), ר"ל עדות
 שקר, והנה תהי' לי לעדה נוכל לפרש שהוא תואר נקבה ומוסב על הדבר שאין מינו מבורר
 שאמר עליו תהי' לי, וכמו שת"א וירושלמי לסדרו, כי שם המקרה בארמי, סהדותא, ויתורגם
 בל"א (דחמיט עם חיר חיון לייגע) או בלשון נקבה (חייכע לייגין זיח), ואולם יותר נראה שהוא
 שם המקרה (לייגניס), וכן מתורגם בל"א: (לא) על כן קרא, הקורא: כי שם נשבעו
 שניהם, חקר וי"ו השמוש כמו שמש ירח עמד זבלה (חנקוק ג' י"א), ראובן שמעון (שמות ח'
 ב'), רולה לומר על כן על שבע כבשות וכי שם נשבעו שניהם על שני הדברים החלה קרא למקום
 ההוא באר שבע ונשתחף באר עם שבע על הנאר שחפר שם אברהם, (מכלל יופי). ולדעת
 אין טורח לזה כי בס' תולדת נאמר ג"כ על כן שם העיר באר שבע (בראשית כ"ו ל"ג), ולא הי'
 שם רק שנועה ולא שבע כבשות, ולכן גם פה נקו' כן על שם עיקר הדבר שהיא השנועה, אבל
 שבע הכבשות טפל הי' רק לזכרון ולעדות, ואולי גם שבע הכנשת אשר הטיב לבדנה היתה הנוונה
 לזכר השנועה בעבור מלת שבע: (לב) ויכרתו ברית בבאר שבע, הוא כלל אמר הפרט,
 ומתורגם

ופיכל שר צבאו וישבו אל ארץ

זיו הערפיה רער פיכל אוף, אונד קעהרטען אין דאז לאנד פלשחים

פלשחים

תרגום אונקלוס

וקם אבימלך ופיכל רב חיליה וחתבו לארע

פלשחתי

באור

ומחורגם כל"א (חזקת): וישבו אל ארץ פלשחים, לשון הרמב"ן ענינו וישבו אל עירם אשר בארץ פלשחים כי בארץ פלשחים היו, אבל הם יושבים בגרר שהיא מדינת המלך והוא יושב בבאר שבע שהיא בארץ פלשחים כנחל גרר ע"ל, אבל הרמב"ן עלמו כחב"ב' תולדת בני נחל גרר הוא נחל נמשך מגרר אל חרץ אחרת, ואחר זה כתב שם ואולי שינוי ממלכותו אעפ"י שהיא בארץ פלשתי, והולך הרמב"ן שם לכל זה בעבור שאמרו ליצחק לך מעמנו וגם פתמו הנארות טרם בוא יצחק, ואיך ייחיהו לבטל לחפרים בארצם, והנה מ"ש שאולי איננה ממלכותו אף שהיא בארץ פלשחים, לא שמענו מעולם שתייה חרץ פלשחים משולקת למלכים אונים, כי לא נמלא וקחמשת סרני פלשחים, והסרנים שינס מלכים, אך מדרגה פחותה מהם, אבל צעת שמלכו שם מלכים מלך אחד היה לכלם, ויותר נראה בדבריו הראשונים כי הנחל נמשך מגרר אל חרץ אחרת, והיה שם נאמר אח"כ ויעתק משם, והיינו עוד להלן מארץ פלשחים, לפי שרבו על ד' נארות הראשונות בעבור שהיו סמוך לגבולם, ואח"כ נאמר ויעל משם באר שבע, וא"כ לא הי' באר שבע כנחל גרר, אבל לפי דעתי לא הייתה באר שבע בארץ פלשחים, כמו שכתבתי למעלה, ולפ"ז הי' פי' וישבו אל חרץ פלשחים כמשמעו, וראי' לזה מלשון ועם הארץ אשר גתה נה, בלשון עבר, ולא אחר הארץ אשר אמה גר נה, משמע שגר נה לפניו ולא עתה, וכן מלשתי אח"כ בפי' ר"ע ספורנו שכתב ו"ל וישבו אל חרץ פלשחים, שנו מנאר שבע שלא הי' מארץ פלשחים שהלכו שם לדבר עם אנבהם שהלך שם לראות מקנהו ושם נחן לאן ובקר וכנשות לברות הנרות עכ"ל, ואין לתמוה על שלא נזכר בכחוב הליכת אנבהם מארץ פלשחים, כי דרך הנחוב לקצר בפרטים כאלה, כמו שלא נזכר ספור הענין שפיר באר ושגזלוה ממנו עבדי אבימלך, רק בחובתו לאבימלך אמר על אדות באר המים אשר גזלו וגו', כי עיקר כוונת הפרשיות האלו היא לספר מה שקרה לקדושי' ההם, שע"י יראתם ואתנחתם את ה' גדלו והלליחו עד אגם מלכים עע"ז החאוו לברות ברית עםם. והנה לכל הפנים אם חתבי' באר שבע בארץ פלשחים או לאו, הנה לא הודיע הכתוב אימת נסע אנבהם משם למצרון עם ארה או ארה לנדה, כי בסוף פ' העקדה נאמר וישב אנבהם בבאר שבע, ואח"כ נאמר ותמת ארה בקרית ארבע הוא מצרון וגו', כי מצרון איננה באר שבע כמפורש בס' יהושע, שנאר שבע היא מן הערים אשר נסלו לשמעון בתוך נחלת בני יהודה, אבל מצרון נשארה ליהודה, ונחמה לכלב בן יפנה: ונראה לי עוד שהנאר שגזלו ממנו לא הי' במקום שנשבעו (אשר נקרא אח"כ באר שבע), כי אינו מארץ פלשחים ומדוע יגזלו ממנו באר בארץ אחרת אשר אין להם שום טענה עליו, רק שכן הי' הדבר, כי עבדי אנבהם לא נשארו עם מקנהו על מרעה אחד, כי אם נסעו ממקום למקום למלא נאות דשא לאקנהו הרב, והוא הלך לפעמים לראות את מקנהו ומה יעשה בהם והי' שוכן בערים השמוכות אל המרעה, ועקר מושני הי' בגרר, והנה הרועי' בכל מקום שילכו יטערו אל המים כורך רב, והוא יקר עד מאד במחוז ההוא, וכריכין למפור בארות כשדה להשקות ממנו העדרים, ובהיות אנבהם בגרר חפר חפר באר בארץ פלשחים אלל עיר גרר במקום מרעה מקנהו, ועבדי מלך גזלוה ממנו, ואנבהם חשב שבידיעת אבימלך גזלוה ממנו, לפי שקנא אוחו על הלכתו ולכן עזב את הבאר ההיא וילך לו אל המקום הנקרא אח"כ באר שבע שחינו בארץ פלשחים, וכנאות אבימלך שגזב מדינתו נתעורר ללכת אליו ולברות עמו ברית, ואנבהם גלה לו בחובתו, כי על אדות הבאר אשר גזלו נסע משם, כחשבו כי על פיו גזלוה ממנו, ואבימלך השיב כי לא ידע את הדבר הזה, והנה אנבהם נחן לו לאן ובקר וכנשות למען יחזיר לו את הבאר, כי הי' לו בן כורך גדול בשוב עבדיו עם מקנהו לחרץ פלשחים למען ימלאו מים ב זה טוב ודאן, ואולי שב אחר כך לגרר וישב שם, ולפי שלא היו אכל הבאר צעת השנועה, לכן לא נאמר על בן קרא לבאר ההוא באר שבע רק למקום ההוא, ומפרש עוד כי שם נשבעו שניהם, ור"ל אף

וירא כא

פְּלִשְׁתִּים: (לג) וַיַּטֵּעַ אֱשֶׁל
בְּבֵּאֵר שֶׁבַע וַיִּקְרָא שֵׁם בְּשֵׁם
יְהוָה אֵל עֹלָם: (לד) וַיִּגַּר
אֲבָרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים
רְבִים: פ שביעי

הרגום אשכנזי קנו
פלשתים צוריק . (לג) ער
פפלאנצטע איינען וואלד אין
באר שבע, אונד בעטעטע
דארט מיט דעם נאמען דעם
עוויגען, דער איין גאטט איזט
עוויגער צייטען. (לד) אברהם
היעלט זיך אים לאנדע פלשתים
לאנגע צייט אויף.

עם ויהי ר ש י

תרגום אונקלוס

פְּלִשְׁתִּים: (לג) וַנְּצִיב נְצִיבָא בְּבֵּאֵר שֶׁבַע
וַצִּלִי חָמֵן בְּשֵׁמָא דַּיֵּי אֱלֹהָא דְעֹלָמָא:
(לד) וְאַתּוּחַב אֲבָרָהָם בְּאַרְעַ פְּלִשְׁתִּים יוֹמִין
סגיאין: והוה

אברהם: (לג) אשל. רב וטמאל חד אמר
פרדס להניח ממנו פירות לאורחיו בסעוד.
ומד אמר פונדק לאנסניא וכו כל מיני
פירות. ומלינו לשון נטיעה באהלים שני
ויטע אהלו אפדנו (דניאל י"א): ויקרא
שם וגו'. ע"י אותו אשל הוקרא שמו של
הקב"ה אלוה לכל העולם לאחר שאוכלין
ומתים אומר להם זרכו למי שאכלתם משלו סבורים אתם שמשלי אכלתם משל מי שאמר והיה העולם
אכלתם: (לד) ימי רבים. מרובים על של סברון בסברון עשה כ"ה שנה וכאן כ"ו שנה שהרי בן ע"ה
שנה

באר

שלא הי' שם הבאר, הנה השנועה היתה שם, וע"פ גזל הנאר נולדה השנועה: (לג) ויטע
אשל, רז"ל נחלקו בו אם הוא פונדק לאורחים או פרדס, אבל מפרשי הפשט (הרשב"ם
והראש"ע), פירשוהו פרדס, וז"ל הרד"ק בפירושו על שמואל בפסוק ויקחו את עלמותיהם ויקברו
תחת האשל ביבשה (א' ל"א י"ג), תחת האשל, ובדברי הימים (א' י"ב) תחת האלה, אשל
הוא כלל לכל עץ וכן ויטע אשל כתרומו ונטיב נטיבא, (כ"ה בקלת נוסחאות בת"א, אבל
בנוסחאות ישנות מלחמי ונליב אילנות), ובדברי הימים פירש שזה העץ הי' אלה עב"ל, וכן תרגמו
יב"ע והירושלמי, וכן מתורגם בל"א: ויקרא שם בשם ה' אל עולם, על דעת הרמב"ן ור"ע ספורנו
יהי' פי' ויקרא שלימד והודיע לרבים שם ה' שהוא המנהיג בבחו הזמן וממלאו ועוד פי' כי נוכל
לפרש עולם הוא השמים והארץ כל' הבא תמיד בדברי רז"ל והודיע בזה שקרא אברהם והודיע לבניות
סוד הנהגת העולם בכללו שהוא בשם ה' החסין בנח שיט לו אילות נבולס. וא"ת ויקרא, וכלי'
וכן פי' הרשב"ם, וכן מתורגם בל"א, ואל עולם ת"א, אלהא דעלמא, אבל המתרגם לל"א
תרגם עולם לשון נחם כפי' הרמב"ן והרמב"ם כס' מורה נבוכים ובר"ע ספורנו, וכ"כ הראש"ע
בפי' קהלת (ג' י"ח), בפסוק את הבל עשה יפה בעמו, גם את העולם וגו' אבל עולם שנמקרא
פירושו נחם וזמן: (לד) ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים, לפי מה שכתבתי כי באר
שבע חגיגה בארץ פלשתים יחנן ששז אל ארץ פלשתים אחרי אשר ברית ברית עם אבימלך והשיב
לו את הבאר אשר גולו ממנו עבדיו, גם יחנן לפרש ויגר אברהם שכבר גר בארץ פלשתים ימים
רבים טרם ילא משם אל באר שבע, ונמלאים רבים נמוכו במקרא, וירם תולעים ויבאש (שמות
ט"ז נ'), רז"ל ויבאש בתחלה קודם שנאובו התולעים, הן אתה קלמת ונחטא (ישעי' ס"ד ד'),
ונחטא בתחלה קודם שקלפת: ורש"י כתב ע"פ צריחת דס"ע שגר שם כ"ו שנה, והדרך הזה
האחרון הוא הנכון לדעתו כאשר אבאר עוד אי"ה: ויגר, בלי וי"ו ההפוך הוא יגור כמו יקום,
ועם וי"ו ההפוך ישתנה השורק לקמן חטף וק"א: ואם למ"ד הפעל רי' שישתנה הק"ח לפתח
לכתיב על הרי"ש כי יש לה קלמת דין הרחנה באותיות אחת ע"פ ויסר אליה (שופטים ד' י"ח,
וכר עליה (דניאל א' א'), ובא זה בקמן שלא בדרך סבריו:

המער

(לג) אשל, הנכון מה שנחב הרד"ק בארשים בשם ר' יונה שהוא האילן שקוני, בערב את"ל